

ROMÁNSKO - GOTICKÝ KOSTOL vo Svinici

Z histórie

Obec Svinica sa nachádza v Košickej kotline, cca 20 km východne od Košíc. Rozkladá sa po oboch stranách Svinického (Kamenického) potoka, ktorú neďaleko z východnej strany obopína pásmo Slanských vrchov. Takto chránená oblasť, ležiaca v blízkosti masívneho horského pásma, bola osídlená už v období 4 500 – 4 300 pred n.l., kedy tu žili prví poľnohospodári.

V nasledujúcich stáročiach sa osídlenie presunulo do vyššie položených polôh (severozápadne nad dnes situovanou obcou), miesto dostalo názov Na hore a najmä na blízky zalesnený kopec Várhegy (hradný vrch). Od druhej polovice 11. storočia v rámci formujúceho sa a upevňujúceho sa uhorského štátu tu existovala stredoveká dedina, ktorej súčasťou boli jednoduché nadzemné hospodárske objekty. V priebehu 12. storočia bol v tejto polohe na okraji dediny vybudovaný jednododový románsky kostolík a v jeho blízkosti sú pod veľkými náhrobnými kameňmi pochovaní aj pradávni obyvatelia usadlosti (až do 16. storočia). Prvá písomná zmienka v spojitosti s obcou Svinica (r. 1276) pochádza z 2. polovice 13. storočia a názov obce uvádza ako „in Zyna“. V priebehu histórie na území Abovskej župy sa názov obce objavoval v historických záznamoch v jazykoch: latinskom, staroslovanskom, nemeckom, maďarskom a slovenskom.

Románsko - gotický jednododový kostol v opevnenom areáli

Románsko-gotický kostolík vo Svinici, ktorému dominuje päťposchodová veža, prevyšujúca aj okolité stromy, na prvý pohľad zaujme nielen miestnych obyvateľov, ale aj prechádzajúcich obcou po trase Košice – Michalovce. Jeho pôvodný tvar pochádza z polovice 12. storočia, išlo o jednoduchú stavbu s obdĺžnikovou loďou a polkruhovou apsidou (polkruhový alebo podkovovitý výstupok stavby). Koncom 13. storočia bola ukončená aj vnútorná výzdoba kostola. Unikátne nástenné maľby v taliansko-byzantskom štýle pochádzajú z prvej polovice 14. storočia. Ich hlavným motívom je Posledný súd, pričom sa zachovali na naše pomery nezvyčajne drastické výjavy mučenia hriešnikov. V súčasnosti možno obdivovať iba torzá pôvodných fresiek.

V interiéri sa z architektúry románskeho obdobia vo východnom múre nachádza okno s nástennou maľbou v ostení (výklenku). Na chóre je zemepánska empóra (galéria v sakrálnom priestore, ktorá oddeľovala spevákov kostolného zboru alebo určitú skupinu veriacich - ženy, šľachtu, mníšky) vstavaná do prvého poschodia veže, do lode je otvorená dvomi lomenými vstupmi, s dverami vedúcimi na chór. Pôvodne bol vymaľovaný celý interiér, no maľby boli pretreté bielym náterom v období reformácie. Pri oprave kostola a výskume vykonanom v roku 1913 bola odkrytá a reštaurovaná východná stena. Maľby pochádzajúce zo 14. storočia boli naposledy reštaurované v rokoch 1992 -

1993. Fragments boli súčasťou komplexnej figurálnej kompozície s námetom Posledného súdu so symbolickým Nebeským Jeruzalemom, s tróniacimi patriarchami Abrahámom, Izákom a Jakubom v bielych rúchach, kolíšucich v lone vyvolené duše. V strede výjavu sa nachádza archanjel Michael brániaci zatrateným vstúpiť do raja a množstvo expresívne poňatých anjelov. Najvýraznejšia je krásna byzantská Madona, označovaná odborníkmi ako Anna Samotretia.

V hornej časti je ťažko čitateľný výjav rozdeľovania rúch, v dolnej časti sú rámovaním oddelené výjavy pekla a očistca. Dobre čitateľná je alegória utrpenia zatratencov v pekle a ich potrestanie obesením za úd, ktorým zhrešili (jazyk, ruku, nohu). Tvorcom je neznámy autor ovplyvnený benátskou gotickou školou. Táto škola bola poznačená byzantským výtvarným prejavom a cítením, o čom svedčia črty, profily postáv a ich tvárí. Sýta koloristická kompozícia predkladá majstrovsky zvládnutú techniku čistej fresky.

Už na prelome románskeho a gotického slohu došlo k prvej prestavbe kostola. V 15. storočí bola zbúraná románska apside a nahradili ju predĺženým päťbokým presbytériom. Okrem toho bola veža zvýšená o tri poschodia a upravená na obranné účely. V 16. storočí pristavali k severnej stene lode ďalší priestor, pravdepodobne sakristiu alebo kaplnku. Loď sa predĺžila západným smerom. V obecnej kronike sa nachádza záznam odvolávajúci sa na ústne tradované podanie o tom, že veža bola kedysi vyššia, no jej horná časť sa zrútila a z jej kameňa vybudovali kamenný múr okolo kostola. Z južnej strany je vchod s gotickým portálom. V kostolnej veži bol pôvodne umiestnený zvon zo 17. storočia, ktorý bol vo zvonovine údajne zlatený. Počas opravy kostola v roku 1913 bol pretavený v Gönci, kde boli z neho odliate dva nové zvony. Menší bol odobraný počas 1. svetovej vojny na vojenské účely Buchnerom z Košíc. Váži 150 kg, naladený je v tóne G a nesie maďarský nápis: „S kým je Boh – kto môže byť proti nemu.“ Väčší s hmotnosťou 180 kg, naladený v tóne A, má nápis v maďarskom jazyku: „Ku chvále Božej vyrobený, skrze zbierky kalvínov žijúcich vo Svinici.“ Zvony boli umiestnené vo zvonici vo farskej záhrade a po výstavbe nového kostola premiestnené do jeho veže. Ku kostolu kedysi viedla križová cesta a pod kostolom v podzemnej krypte boli pochovaní pôvodní zemepáni obce. Traduje sa, že od krypty kostola viedla podzemná chodba k hrádku na Várhegy, avšak pravdepodobnejšie je, že viedla k vinným pivniciam pod kopcom s vinohradom.

Areál kostola s pôvodným cintorínom je obohatý mohutným múrom. Predpokladá sa, že prvé opevnenie mohlo byť vybudované ešte v časoch tatárskeho vpádu, ďalšie neskôr, v čase tureckého nebezpečenstva a stavovských povstaní, keď už hrádok na Várhegy zanikol.

Na prvý pohľad už trochu vidieť, že od poslednej opravy kostolíka ubehlo viac než 30 rokov - kompletnou rekonštrukciou prešiel kostol v 70-tych rokoch, nástenné maľby boli reštaurované v rokoch 1992 – 1993, stále však je v pomerne dobrom stave. V interiéri sa nachádza expozícia k dejinám obce i samotného chrámu. Od roku 1991 sa tu konajú aj koncerty a prehliadky chrámových zborov a spevokolov v rámci Dní európskeho kultúrneho dedičstva. V areáli kostolíka sa nachádzajú tri náhrobné kamene s pozostatkami duchovných reformovanej kresťanskej cirkvi, slúžiacich v minulosti v tomto chráme.

Použitá literatúra:

Čiderová, M.: Svinica v zrkadle času 2001. Publikácia vydaná obecným úradom Svinica k 725. Výročíu prvej písomnej zmienky o obci, 2001.

Dvořáková, V. – Krásna, J. – Stejskal, K.: Středověká nástěnná malba na Slovensku. Odeon/Tatran, Praha/Bratislava, 1978.

Kol. aut.: Abc kulturních památek Československa. Praha, Panorama 1985.

Mencl, V.: Středověká architektúra na Slovensku. Československá grafická únie, Praha – Prešov 1937

Zdravecký, P.: Hradý v Abovskej stolici vo svetle stredovekých prameňov. In. Prírodné bohatstvo a kultúrne dedičstvo Abova. Zborník referátov, Nitra 2008, ISBN 9788055200736, S.52

Web: www.svinica.sk/index.html, www.apsida.sk

Foto: Ivan Zezulka